

Univerzita Palackého v Olomouci

Fakulta tělesné kultury

ODZEMEK – NÁROČNÝ TANEC I PRVEK NEHMOTNÉ LIDOVÉ
KULTURY

Diplomová práce

(Bakalářská)

Autor: Jana Strnadlová, tělesná výchova – společenské vědy

Vedoucí práce: PaedDr. Soňa Formánková, Ph.D.

Olomouc 2013

Bibliografická identifikace

Jméno a příjmení autora: Jana Strnadlová

Název bakalářské práce: Odzemek – Náročný tanec i prvek nehmotné lidové kultury

Pracoviště: Katedra sportu

Vedoucí práce: PaedDr. Soňa Formánková, Ph.D.

Rok obhajoby bakalářské práce: 2013

Abstrakt:

Ve své bakalářské práci popisuji mužský sólový tanec odzemek. Rozebírám zde problematiku co vlastně odzemek je, jaké má části, na jakou hudbu a kde se tančí. Definuji základní pojmy s odzemkem spojené, porovnávám odzemek dříve s jeho dnešní podobou. Cílem bakalářské práce je, aby přiblížila odzemek především laikům, jenž s touto kulturou přichází zřídka do styku a ukázala, jak je důležité zachovávat tradice. Práce je rozšířena o video s jednotlivými figurami a variacemi. Jsou zde i připojeny audiovizuální záznamy rozhovorů s pamětníkem Miroslavem Ekartem a současným tanečníkem Jakubem Ekartem.

Klíčová slova: tanec, lidový mužský sólový tanec, odzemkové figury, historie odzemku, nejvýznamnější odzemkáři.

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce v rámci knihovních služeb.

Bibliographical identification

Author's first name and Suriname: Jana Strnadlová

Title of the bachelor thesis: Odzemek - Challenging dance element and intangible folk culture

Work place: Department of sport

Supervisor: PaedDr. Soňa Formánková, Ph.D.

The year of presentation: 2013

Abstract:

The thesis is focused on the description of man solo dance "Odzemek". I analyze the whole dance, what it is based on, which parts it consists of, which music it is used and where we can see this dance. I define the basic terms connected to „Odzemek“, I compare the history up to present days. The aim of my bachelor thesis is to introduce this dance especially to laypeople, who are not in contact with this culture and to show how important is keeping the traditions. The thesis is extended of video with various figures and variations. There are also connected audiovisual recordings of interviews with eyewitnesses Miroslav Ekart and contemporary dancer Jakub Ekart.

Key words: dance, folk male solo dance, odzemkové figures, history odzemku, most odzemek dancer.

I agree the thesis paper to be lent within the library service.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně pod vedením PaedDr. Soni Formánkové, Ph.D., uvedla literární a odborné zdroje a řídila se zásadami vědecké etiky.

V Olomouci dne 15. 2. 2013

.....

Děkuji PaedDr. Soni Formánkové, Ph.D. za její vedení, pomoc a cenné rady, které mi poskytla při vypracovávání této bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat tanečnickům

Jakubu Ekartovi a dalším odzemkářům ze souboru Vsacan a pamětníkům Miroslavu Ekartovi a Františku Růžičkovi za pomoc.

OBSAH

1	ÚVOD.....	8
2	PŘEHLED POZNATKŮ.....	10
2.1	Charakteristika odzemku.....	10
2.1.1	Obecná charakteristika.....	10
2.1.2	Zeměpisná lokalizace.....	11
2.1.3	Časové zařazení, kdy a jak vznikal.....	12
2.1.4	Faktory ohrožující zachování odzemku dalším generacím.....	12
2.1.5	Kroky pro zachování odzemku.....	13
2.2	Odzemek dříve a dnes.....	13
2.3	Nejvýznamnější odzemkáři na Valašsku.....	14
2.4	Nehmotné kulturní dědictví Unesco.....	17
3	CÍLE A ÚKOLY.....	19
4	METODIKA.....	20
5	VÝSLEDKY.....	21
5.1	Části odzemku.....	21
5.1.1	Suny a jednotlivé krokové variace.....	22
5.1.2	Cviky po kruhu.....	25
5.1.3	Výskoky od země.....	27
5.1.4	Spodkové figury.....	29
5.2	Soutěže odzemkářů.....	34
5.2.1	Porotci a hodnocení.....	34
5.2.2	Soutěže a přehlídky v odzemku.....	35

5.3	Příprava na odzemek.....	36
5.3.1	Nácvik prvků a variací.....	37
5.3.2	Kondiční průprava.....	37
6	ZÁVĚRY.....	38
7	SOUHRN.....	39
8	SUMMARY.....	40
9	REFERENČNÍ SEZNAM.....	41

1 ÚVOD

Téma, které jsem si zvolila k bakalářské práci, je velmi neobvyklé, a ani literatury týkající se odzemku není právě mnoho. To byl také jeden z mnoha důvodů, proč jsem si jej vybrala ke zpracování. Chci široké veřejnosti přiblížit lidový mužský sólový tanec, jenž se tancoval především na Valašsku. V práci budu rozebírat jak historii, obecnou charakteristiku, jednotlivé krokové variace až po dnešní představení a funkce odzemku.

Jako vše i kultura, zvyky a obyčeje se postupem doby mění, ale je škoda, aby se zapomínalo na dřívější zvyky, obyčeje, tance, lidová řemesla a vůbec způsob života našich předků, díky kterým jsme teď tam, kde jsme. Od malička, tedy již 18 let se věnuji lidovému tanci, který se mi stal spíše životním stylem, než pouhým koníčkem. U nás v rodině jsem již čtvrtou generací, která se folklórem a jeho udržení v povědomí lidí věnuje. Moje prababička dokonce stála u založení souboru, ve kterém nyní tancuji a který v letošním roce oslaví 70. výročí založení souboru Vsacan ze Vsetína.

Téma odzemek jsem si vybrala právě pro malou informovanost mezi všeobecnou populací. Jedná se o tanec, jenž je naprosto specifický, se spoustou figur jak tanečních, tak figur zahrnující silovou i akrobatickou dovednost. Mou snahou je v této práci vytvořit jakýsi manuál pro všechny druhy zájemců o odzemek. Dozví se zde nejen historii odzemku, která je velmi bohatá a sahá k polovině 17. století, ale také, kde se odzemek tančí, na jakou hudbu a k jakým příležitostem. Zároveň je mou snahou vytvořit souhrnný přehled nejčastějších tanečních figur, které se v odzemku používají již od nepaměti. Aby byla tato práce kompletní, musím zde zmínit i nejznámější tanečníky a osoby, které se nejvíce zasloužili o zachování a šíření odzemku.

Tento naprosto unikátní druh tance se navíc snaží o zapsání do nehmotného kulturního dědictví památek UNESCO, a právě proto si myslím, že je třeba je jej co nejvíce dostat do podvědomí široké veřejnosti nejenom na Valašsku, ale po celé republice. Myslím, že náš

národ může být na svou historii pyšný, ale jsou mnohé věci z historie, o kterých se moc nemluví a nejsou tolik proslavené. Doufám, že jednou, když třeba i v Čechách řeknu slovo odzemek, budou i mladí lidé vědět, co tento pojem znamená.

2 PŘEHLED POZNATKŮ

2.1 Charakteristika odzemku

2.1.1 Obecná charakteristika

Odzemek je sólový improvizovaný mužský tanec, který vznikl dávno, když si chlapi krátili svůj volný čas a cvičili se ve své fyzické zdatnosti. Dříve se odzemek tancoval s valaškou, pistolí, či dokonce se šavlí. Dnes odzemek s valaškou nazýváme „obuškový“. Tančí se v 2/4 rytmu, který se postupně zrychluje od andante po allegro vivo, na píseň Hopsa chlapi od země, s různými textovými obměnami, která byla napsána někdy ve 14. století. Tanec se skládá z velkého množství figur, které postupem nabývají na napětí.

Tento tanec má sedmidílnou strukturu s regionálním pojmenováním každé části. Odzemek začíná skokem do prostoru a nejčastěji pokračuje zpěvem a poručením muzice, aby začala hrát. První pohyby jsou pomalé, ale přesné přešlapy, v lidovém pojmenování suny. Následují poskoky po kruhu, výskoky od země, spodkové – spodní – figury (sem můžeme zařadit například „kozáček“), vrchové – vrchní - figury a končí „friškou“. Friška je vrcholná fáze tohoto tance. Zde jsou výskoky a rychlé kroky, kdy se tanečník může ukázat v plném tempu. Valaši se vyznačují svou pružností a fyzickou zdatností, která se promítá do tance. Individuální prožitek každého tanečníka je vyjadřován výkřiky a hvízdáním. Cílem každého interpreta je kreativita, aby tanec byl odlišný od odzemku jiných interpretů a zaujal diváky svým osobitým projevem. Odzemek plní například funkci reprezentativní, soutěživou, zábavní, ale i erotickou (Parduba, 2006).

Díky sběratelské činnosti Miloše Kašíka, Jiřího Parduby, Zdenky Jelínkové a dalších je popsána celá řada odzemkových figur. Jsou k dispozici filmové, video, či DVD záznamy z různých soutěží, přehlídek nebo vystoupení a každý z tanečníků má možnost se s nimi seznámit (Jelínková, 1979).

V 17. století tanec doprovázely dudy, případně dudy s píšťalou. Od poloviny 19. století byly postupně nahrazovány cimbálem. Od 20. století jsou doprovodem cimbálové muziky, nikdy však hudba dechová.

2.1.2 Zeměpisná lokalizace

Tanec valašský odzemek spojujeme s jednou z nejvýznamnějších etnografických oblastí na území České republiky – s Valašskem (Obrázek 1), které se rozkládá ve východní části Moravy u hranic se Slovenskem na jihovýchodě Moravskoslezského kraje a v severovýchodní polovině Zlínského kraje. Region zahrnuje přibližně dvě sta obcí kolem měst Frenštát pod Radhoštěm, Rožnov pod Radhoštěm, Valašské Meziříčí, Vsetín, Vizovice a Valašské Klobouky. Folkloristická prezentace valašského odzemku vychází především z prvního choreografického popisu Miloše Kašíka, publikovaného roku 1929, který se soustředil na dokumentaci tance z oblastí kolem Rožnova pod Radhoštěm, Valašského Meziříčí a Vsetína (Jeřábek, Mauer, Štika, Vařeka, 2004).

Obrázek 1. Mapa Valašska ([http:// http://www.susen.cz](http://www.susen.cz))

Dynamický mužský skočný tanec charakteru odzemku nacházíme mezi nejstaršími lidovými tanci i v sousedních původně pasteveckých oblastech Slovenska, v goralských oblastech polských, ale také na Podkarpatské Rusi, v Maďarsku a v Rumunsku, v rámci celého karpatského oblouku (Jelínková, 1990).

Současnými nositeli odzemku jsou především členové folklórních souborů na území etnografického regionu Valašska a v přilehlých oblastech. Také folklórní soubory ve velkých městech, jako Brno, Praha a Ostrava. Tanci se z vlastního zájmu věnují i někteří nadšení tanečníci, kteří nejsou členy žádného tanečního seskupení (Kašlík, 1937-38).

2.1.3 Časové zařazení, kdy a jak vznikal

Tanec odzemkového charakteru, jeho hudební i textové paralely, nacházíme pod různými názvy v pasteveckých kulturách celého karpatského oblouku. Asimilace pasteveckých kolonizátorů s původním zemědělským osídlením dnešního Valašska, která probíhá na našem území v horských oblastech podél uherské hranice přibližně od 15. století, zformovala výrazné odlišnosti tanečního projevu odzemku od jiných regionů. Nejstarší písemné zprávy o mužském tanci, který měl s největší pravděpodobností spojitost s dnešním odzemkem, nacházíme již v 17. stol. Teprve však v 19. století hovoříme přímo o odzemku. Melodie, na kterou se odzemek tančí, byla již ve 14. století zaznamenávaná jako pastýřská melodie. Do dnešních časů se dochoval tento nápěv také v několika valašských koledách (Jelínková, 1988).

2.1.4 Faktory ohrožující zachování odzemku dalším generacím

Tak jako řada jiných jevů nehmotné lidové kultury, i odzemek podléhá společensko-kulturním změnám způsobeným technickým a ekonomickým rozvojem společnosti. Mezi nejvýznamnější faktory ohrožující jeho zachování patří tyto: vysoké finanční náklady spojené s organizačním zabezpečením příležitostí, při nichž je odzemek interpretován. Rozumí se tím různé soutěže, přehlídky, folklórní festivaly. Dále také finanční náklady na pořízení krojů,

obušků, šavlí a jiných autentických předmětů, které jsou potřeba, aby byla divákům co nejvíce přiblížena charakteristická atmosféra. Kroje i jiné součásti jsou zhotovovány z původních materiálů a jejich výroba je velmi nákladná, jelikož se vesměs jedná o ruční, tradiční výrobu. Mezi další negativní vlivy můžeme také zařadit samotnou životaschopnost odzemku, jenž může být ovlivněna současnými módními trendy a tím co je pro samotného diváka atraktivní. Sem také můžeme zahrnout povrchovou znalost tance. Hrozí při ní nadměrná stylizace a schematizace tance a nepřiměřená převaha jedné z doposud vyrovnaných funkcí nebo ztráta některé z nich. Nezapomenutelným ohrožením tance je také obecná ztráta zájmu mládeže o jakoukoli pohybovou činnost.

2.1.5 Kroky pro zachování odzemku

Za účelem záchrany tohoto nádherného a bezpochyby fyzicky i tanečně náročného tance se zrodila Rada pro valašský odzemek, která byla roku 2010 založena při Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Tato rada má tři sekce: etnografickou, organizační a sekci znalců a porotců. Výsledky všech výzkumných, dokumentačních a popularizačních aktivit jsou soustředěny v Dokumentačním centru pro valašský odzemek, které bylo zřízeno jako jeden z nosných pilířů pro záchranu odzemku.

2.2 Odzemek dříve a dnes

Vše se vyvíjí i při snaze zachovat vše, co nejvíce autentické. Stejně tak i odzemek se dříve tančil jinak. Mnoho pamětníků praví, že odzemek byl daleko těžkopádnější, silovější, více při zemi, avšak daleko méně pestrý co do počtu vystřídáních figur. Každý tanečník má svůj osobitý styl, své nápady na nové figury a návaznost různých prvků. Tím se tento tanec rozvíjí a přizpůsobuje. Je to tanec plný improvizace, kde má tanečník ukázat co nejvíce ze svého umění (Bonuš, Kos, Mišurec, 1951).

Dříve chlapci či muži předváděli svou mrštnost, sílu a celkovou připravenost. Neustále se tak zdokonalovali třeba i ke zbojnickým soubojům. Držení těla, krok, držení rukou a skoky, vše vycházelo z těžkého života v nehostinných podmínkách na horách. Krok měli valaši měkký, prošlápnutý od paty až po špičku, chodili podsazení v jakémsi neustálém podřepu. Tělo bylo jak od práce, tak od chůze do kopce v mírném předklonu. Byli postavou menší, ale přesto mohutní svalovinou od těžké práce. Právě i tyto aspekty se poté projevovaly ve všech tancích, mužského sólového tance odzemku nevyjímaje.

V dnešním provedení je odzemek bohatší na figury, precizně provedené dlouhodobým zkoušením a tréninkem. Je zde stále snaha napodobit postoj a držení těla, jako měli odzemkáři dříve, ale je vidět, že již nejsme zvyklí na tento způsob života a tak i postoj těla se mění.

Odzemek se předával z generace na generaci. To platí až do dnešní doby. Změna je však i zde. A to ta, že s postupem času se začalo používat audiovizuálních nahrávek, fotek, či knižních publikací pro rozvoj a šíření odzemku mezi mladou generaci.

2.3 Nejvýznamnější odzemkáři na Valašsku

Luboš Oravec se narodil 30. 11. 1934 ve Vsetíně. Umění odzemku se učil a později navazoval od autentického tanečníka valašského odzemku Jana Stavinohu z Velkých Karlovic. Účastnil se nespočetně mnoha soutěží a přehlídek. Tančil za soubory Jasénka a Vsacan, později vypomáhal jako lektor ve výše zmíněných souborech a navíc v souboru Lipta Liptál. V současné době bydlí v obci Liptál, jenž se nachází nedaleko Vsetína. Osobitými rysy odzemku tohoto interpreta bylo zahájení odzemku skokem přes hlavu a zakončení pádem z výskoku na kolena. Jeho odzemek by se dal přinejmenším popsat jako nejakrobatičtější.

Jiří Parduba, narozen 22. 4. 1923, stejně jako Luboš Oravec navazoval na Jana Stavinohu a Miloše Kašíka. Byl nejen dobrý tanečník, ale také výborný pedagog. Působil

jako lektor na řadě školení a seminářů k tancům odzemku a obuškovému. Mimo tyto činnosti také sepsal řadu dokumentů.

Miroslav Ekart starší (Obrázek 2). Ten se narodil 8. 1. 1929 ve Vsetíně. Působil v souboru Vsacan ze Vsetína, kde se také poprvé setkal s odzemkem. Odzemku se tenkrát naučil od Miloše Kašíka. Miroslav Ekart je choreografem a autorem mnoha společných odzemků. Dodneška je lektorem na většině seminářů nejen odzemku, ale i jiných valašských tanců. Je taky jedním z porotců během soutěží v odzemku. Sám o svém odzemku tvrdí, že byl spíše detailista, vyhrával si ve spodních polohách a snažil se okouzlit diváky délkou jeho vystoupení. Dodnes při různých slavnostech si odzemek rád zatančí se svým vnukem Jakubem Ekartem.

Obrázek 2. Miroslav Ekart starší (<http://www.vsacan.cz>)

Dalším velmi významným odzemkářem je František Růžička. Ten spolu se svým bratrem Dušanem (Obrázek 3) tancoval v souboru Vsacan ze Vsetína. Oba se tomuto tanci učili od starších tanečníků jako je výše zmíněný Miroslav Ekart. Dušan Růžička byl jednu dobu nejlepším odzemkářem a k jeho počtě je pojmenována taneční přehlídka odzeku

„Memoriál Dušana Růžičky“. Bratři Růžičkové byli nejen tanečníci, ale také choreografové a lektori.

Obrázek 3. Dušan Růžička (<http://www.vsacan.cz>)

Zdeněk Platzer se narodil ve Vsetíně 25. 5. 1935. Byl dlouholetým tanečníkem a autorem mnoha tanců v souboru Jasénka ze Vsetína. Také se účastnil mnoha soutěží a po skončení své aktivní kariéry se stal porotcem. Jako jiní významní odzemkáři i Zdeněk Platzer působil jako pedagog.

Odzemkář vychovaný v souboru Vsacan ze Vsetína je také Pavel Tomeček. Ten se narodil 6. 12. 1963 ve Vsetíně. K odzemku byl vedený v souboru, kde jako lektor působil Miroslav Ekart starší. Za své aktivní odzemkářské kariéry byl jedním z nejlepších odzemkářů tehdejší doby. Nyní jezdí po školeních a seminářích jako učitel. Během soutěží sedává za stolem porotců.

Petr Šamánek pochází z Frenštátu pod Radhoštěm. Narodil se 20. 8. 1969 a byl tanečníkem souboru Sedmikvítek z Frenštátu pod Radhoštěm. Dříve se účastnil mnoha přehlídek a soutěží v mužském sólovém tanci odzemku. V současnosti je porotcem a lektorem.

Roman Martínek ze souboru Jasénka ze Vsetína se narodil 14. 10. 1972 ve Vsetíně. Byl účastníkem soutěží a přehlídek v odzemku a nyní se věnuje výuce odzemku a jeho hodnocení při soutěžích a přehlídkách. Je také výborným choreografem a autorem některých figur. Jeho odzemek se vyznačoval značně vysokými skoky.

Josef Goláš je tanečníkem a choreografem v souboru Radhošť z Rožnova pod Radhoštěm. Narodil se 31. 3. 1977 v Rožnově pod Radhoštěm. Do nedávné doby byl aktivním účastníkem na soutěžích a přehlídkách. Charakteristikou jeho odzemku byly neskutečně vysoké výskoky. V současnosti se věnuje hodnocení odzemku jako porotce.

Posledním v současnosti nejmladším velikánem v tomto tanci je stále aktivní odzemkář Jakub Ekart. Jakub Ekart se narodil ve Vsetíně 13. 10. 1981. Odzemku se naučil od svého dědečka Miroslava Ekarta staršího, který jej v souboru Vsacan ve Vsetíně tomuto tanci učil. Jakub Ekart je tanečníkem a vedoucím taneční složky Vsacan ze Vsetína, účastní se a často i vyhrává většiny soutěží a přehlídek v odzemku a je učitelem a vzorem pro novou nastupující generaci odzemkářů. I když není nejmladší, stále nemá mezi mladými interprety konkurenci. Charakteristikou jeho odzemku je okouzující úsměv a celkový výraz. Pohrává si především se spodními figurami, které má propracované do nejmenších detailů. Nikdy nebyl zrovna „skokan“ ale své soupeře poráží precizností, ladností a celkovou uhlazeností projevu jak tanečního tak předzpěvu.

2.4 Nehmotné kulturní dědictví UNESCO

Většina lidí ví, že existují památky, které spadají do ochrany UNESCO. Málokdo už však ví, že mezi těmito památkami mohou být nejen stavby, malby a jiné hmatatelné věci, ale i kulturní zvyky a obyčeje. Nehmatatelné památky podle mne potřebují snad ještě větší pomoc při jejich zachovávání a udržování, než památky, které máme na očích. Je důležité zachovávat

tradice pro další generace a starat se o lidi, jež pomáhají této kultuře přežít, i v tak těžké a uspěchané době jako je ta dnešní.

I naše Česká republika se může pochlubit nehmotným kulturním dědictvím. Od roku 2005 je zde zapsán „Verbuňk“ mužský sólový lidový tanec ze Slovácka. Tančí se na cimbálovou muziku a je méně silově náročnou obdobou valašského odzemku. Odzemek se snaží dostat na listinu památek UNESCO už od roku 2009. Tehdy vznikl návrh a k němu petice. Bohužel, odzemek i nadále zůstává v pozadí verbuňku. Avšak snaha jej dohnat již přináší své ovoce. Dne 7. 12. 2012 se zapsal na seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky. Do budoucna má tak lepší pozici pro zápis do UNESCO.

Mezi další památky nehmotného kulturního dědictví UNESCO patří „Jízda králů“ konaná každoročně v obci Vlčnov.

3 CÍLE A ÚKOLY

Hlavní cíl výzkumu

Hlavním cílem práce je vytvořit metodickou řadu pro široký okruh zájemců o mužský sólový tanec odzemek a dostat jej více do povědomí široké veřejnosti a mladé generace.

Dílčí cíle

Vytvořit souhrnný přehled o historii, etnografii a vývoji odzemku v závislosti na měnících se historických podmínkách.

Získat a zpracovat materiály a informace od starší generace a pamětníků mužského sólového tance odzemku.

Vytvořit fotodokumentaci jednotlivých po sobě jdoucích nejpoužívanějších figur odzemku.

Úkoly

Pro splnění daných cílů jsem si zvolila tyto úkoly:

- Studium etnografických pramenů.
- Rozhovory s pamětníky a s tanečníky odzemku.
- Vytvoření návrhu metodického materiálu.
- Fotodokumentace metodického materiálu.

4 METODIKA

Po studiu historických pramenů a po rozhovorech s pamětníky a tanečnický odzemku jsem vytvořila metodickou příručku, která obsahuje historii, etnografii, vývoj a jednotlivé taneční figury odzemku. Hlavním kritériem pro výběr tohoto tématu byla moje dlouholetá taneční kariéra v souboru Vsacan ze Vsetína a také fakt, že ucelené literatury i s vytvořenou fotodokumentací je velmi málo.

Ve výsledkové části jsem zpracovala jednotlivé části odzemku, vypracovala jsem přehled soutěží v odzemku a popsala jsem přípravu k tomuto tanci.

Metodické náměty byly rozděleny do tří tematických skupin. První skupinou je detailní popis každé části odzemku (suny a jednotlivé krokové variace, cviky po kruhu, dřepové figury a výskoky). U každé figury je také obrázek a popis provedení prvku.

Druhou skupinou jsou soutěže a přehlídky odzemkářů. Zde se zaměřuji na porotce a hodnocení, průběh soutěží a přehlídek a na jednotlivé soutěže v odzemku.

Poslední metodickou částí je neméně významná část o způsobu přípravy a tréninku pro předvedení mužského sólového tance odzemku.

Jednotlivé prvky, figury a krokové variace, které jsou znázorněny na fotografiích, jsem osobně zpracovávala ve spolupráci s nejlepším současným odzemkářem Jakubem Ekartem.

Fotografie byly pořízeny v tanečním sále na Sychrově ve Vsetíně, kde mají svou základnu hned dva taneční soubory Vsacan ze Vsetína a Jasénka ze Vsetína. Pro pořízení fotografií jsem požila fotoaparát značky Samsung GX20.

5 VÝSLEDKY

5.1 Části odzemku

Jak jsem již zmiňovala v kapitole obecná charakteristika, odzemek je tanec, který se tančí na melodii s pravidelným rytmem, jež se postupně zrychluje. Také jsem v ní zmínila, že odzemek má sedmidílnou strukturu. Já zde však spíše z praktického hlediska zvolím jiné rozdělení. Těžko bych zde na fotografiích znázornila předpěv. Proto se budu zabývat pouze popisem částí taneční. Tanečník tak může ukázat své předpoklady jak taneční u sunových figur, kdy si především hraje s vyšlapáváním a variantami jednotlivých kroků, přes taneční figury po kruhu, až po výskoky a závěrečnou nejrychlejší část, kde ukazuje svoji gymnastickou dovednost a vytrvalost.

Paže mívá tanečník v různých polohách, které během tance libovolně (Obrázek 4) mění. Nejčastěji se používají vzpažení zevnitř – skrčení vzpažmo zevnitř – skrčení upažmo – skrčení upažmo levou (dále L), nebo pravou rukou (dále P) za zády - držení obouruč za zády – předpažení - předpažení zevnitř (při roznožce přednožmo), obě ruce v týl - skrčení obou předpažmo - L v týl, P za zády - L v týl, P skrčmo nad hlavou.

Obrázek 4. Polohy paží – základní držení, možno libovolně střídat

U trupu je častý mírný předklon, mírný podřep a vysazení hýždí směrem vzad. Nebo tak zvaný zlomený postoj, to jsou úklony na obě strany, které se střídají (Obrázek 5).

Obrázek 5. Postavení trupu

5.1.1 Suny jednotlivé krokové variace

Nejpomalejší část, tanečník se soustředí na každý, skoro až milimetrový pohyb. Tanečník měkce péruje v mírně pokrčených kolenou (Obrázek 6) a střídá stoj spatný a rozpatný, při nichž je pravidlo mít neustále kolena u sebe. Pohyb těla je ve velmi vertikální poloze, interpret se dívá převážně na práci svých nohou. Častý a charakteristický prvek v této části je přenášení váhy střídavě na špičku a patu stejné nohy (Obrázek 7). Vydupávání špičkou střídá vydupávání patou. Posun snožmo stranou, při kterém se tanečník houpe v kolenou má různé varianty. Chodidla mohou být úplně u sebe nebo mohou být na šířku ramen (Obrázek 8). Vnitřní napětí se projevuje vytáčením pokrčené nohy přednožmo, zadržováním figury v jedné pozici, nebo pomalým přenášením váhy ze špičky na patu (Obrázek 9).

Obrázek 6. Suny

Pravidlem u sunových figur je úplné dotažení. Špičky nebo paty by měli vždy být úplně u sebe. Neměla by při těchto prvcích vznikat mezera mezi kolenama a tanečník by měl dbát na preciznost, dodržování rytmu a zadržování pohybu ve figurách

Obrázek 7. „Špica, pata“ - sunové figury

Obrázek 8. Sunová figura – nohy od sebe

Obrázek 9. Sunová figura – přenášení váhy ze špičky na patu

5.1.2 Cviky po kruhu

Cviky po kruhu jsou prvky tanečního rázu, interpret předvádí své taneční umění. Snaží se zde vystřídat co nejvíce figur a navazovat jeden prvek na druhý hladce a ladně. Celkově je u odzemku asi osmdesát variací různých figur. Rozhodla jsem se zde nafotit základní taneční a výskokové prvky z nichž pak vychází ostatní variace, dle schopností tanečníka. U prvků po kruhu je zde mnoho variací poklepávání špičky (Obrázek 10) nebo paty o zem (Obrázek 11) s prostřídáním dalších poskoků se spojením nohou ve vzduchu. Další možností figur předváděných v této části jsou různé poskoky s pokrčením přednožmo (Obrázek 12) nebo pokrčením zanožmo u kolene (Obrázek 12). U těchto prvků je důležité dívat se střídavě na diváka, po kruhu a navíc při předchozích figurách i na špičku chodidla. Interpret zde může použít valašské krokové prvky z jiných valašských tanců, například „Valašský skok“, jedná se o přeskok z jedné nohy na druhou a výměnou nohou na tři doby.

Obrázek 10. Figura po kruhu - „špica“

Obrázek 11. Figura po kruhu - pata

Obrázek 12. Figury po kruhu

5.1.3 Výskoky od země

Jedna z nejnáročnějších částí jsou výskoky od země. Říká se jí tak proto, že interpret často skáče do výskoku ze dřepu a zase se do dřepu vrací. Hodnotí se zde nejen provedení prvku, ale také výška výskoku. Těchto figur je také nespočet variací a zde se nejvíce projeví kondice tanečníka. Výskok s přednožením roznožmo (Obrázek 13) je asi nejtěžší skok v odzemku proto jej zařazují jen nejzkušenější tanečníci.

Obrázek13. Výskok s přednožením roznožmo – Roznožka

Obrázek 14. Zkřížený a rovný výskok

Obrázek 15. Skok bočný a zalamovaný

Mezi další neméně náročné výskoky se řadí „zkřížený“ (Obrázek 14). Tanečník vyskočí a nohy se snaží dostat před sebe, aby vytvořil dojem, že sedí na turecký sed. Většinou se „zkřížený“ skáče v kombinaci s rovnými skoky (Obrázek 14). Tanečník nejen že musí vyskočit a dostat se do určité polohy, ale často musí překonávat odpor, který jim působí vlněné filcové kalhoty.

Základní výskok, který by v odzemku dobrého tanečníka neměl chybět je bočný skok (Obrázek 15). Tanečník může střídat strany, ale vždy by měl myslet na směr, kterým se dívá. Měl by se vždy dívat za nohu, která je mimo osu těla.

Zalamovaný skok (Obrázek 15) je poslední základní výskok. Dá se také kombinovat a střídat na obě strany. Interpret se snaží za zády co nejvíce přiblížit ruce ke špičkám chodidel. Měl by vytvořit jakýsi „luk“ a úplně se prohnout.

5.1.4 Spodkové figury

Tyto prvky jsou prováděny nízko nad zemí. Převážně to jsou dřepové figury jako „kozáček“ nebo „podmetenky“. Taky se zde řadí cviky ze dřepu do stoje roznožného, nebo do stoje na paty.

Ve dřepu, nebo také v nízké poloze (Obrázek 16), by měl interpret dávat kolena k sobě, měl by myslet na rovná záda a na držení paží. V těchto pozicích nepropínáme úplně stejné nohy (Obrázek 17), vyjma postavení na patách (Obrázek 18, 19 a 20). Zde musí být kolena propnutá. Taky je u těchto prvků důležité chvíli, samozřejmě do rytmu, setrvat v pozici. Díky tomu pak dochází k vnitřnímu napětí. Zanožení (Obrázek 21) a tlesknutí pod nohou (Obrázek 22) se často kombinuje hned po sobě nebo obě tyto figury mohou následovat po dřepu. U tlesknutí pod nohou by se mělo dbát na propnutí švihové nohy, stojná je mírně pokrčená. U zanožení si interpret opět hlídá špičku chodidla. Jako dalším prvkem, divácky velmi

oblíbeným, je „kozáček“ (Obrázek 23). Přednožování ve dřepu střídavě P a L nohou, kdy za dotyky patou o zem se při soutěžích strhávají body. Většina interpretů pak navazuje na kozáčka s podporou o dlaně (Obrázek 25). Opět se jedná o přednožování, avšak ve vzporu ležmo na zádech s tím že protilehlá ruka se snaží dotknout švihové nohy. Vzpor dřepmo, kdy jednou nohou interpret tvoří kola pod sebou se nazývá „podmetenka“ (Obrázek 24). U provádění by nemělo docházet ke kontaktu kroužící nohy s podložkou. Poslední figurou často používanou je uměle vytvořená „Jasenkovská figura“ (Obrázek 25). Interpret by se měl u tohoto prvku snažit dát propnutou nohu co nejvýše.

Obrázek 16. Nízká poloha

Obrázek 17, 18. Pokrčení přednožmo a stoj rozkročný na špici a patě

Obrázek 19, 20. Stoj spojný na patách a stoj rozkročný na patách

Obrázek 21, 22. Zanožení a tlesknutí pod nohou

Obrázek 23. Kozáček

Obrázek 24, 25. Podmetenka a kozáček s podporou na ruce

Obrázek 27. Jassenkovská figura

5.2 Soutěže odzemkářů

5.2.1 Porotci a hodnocení

Na většině soutěží a různých přehlídek v odzemku, i když jsou nesoutěžní, jezdí porotci, kteří dané interprety hodnotí. Porota se skládá ze samých bývalých odzemkářů, kteří svého času byli ikonami jako soutěžící. Většinou jezdí hodnotit stále ti samí porotci. Mohou tak lépe posuzovat, jakým způsobem se daný tanečník zlepšil.

Všechny porotce, hodnotící odzemkáře při jejich výkonech, jsem již charakterizovala v kapitole Nejvýznamnější odzemkáři na Valašsku.

Než na samotné porotce se spíše zaměřím na způsob jejich hodnocení. Je to tanec a nemá přesná pravidla, jedná se tedy o subjektivní hodnocení. Při tanci se sledují nejrůznější aspekty celého tanečnickova vystoupení.

První na co se zaměřují porotci, je předzpěv. Tím si tanečník „poroučí“ muzice. U něj se hodnotí nejen kvalita zpěvu, ale i originalita textu či samotného příchodu na plac a gest, která tanečník vysílá směrem k muzice.

Po předzpěvu začíná pomalá část, suny, v nichž tanečnických doslova „vyšívá“ každý jednotlivý pohyb. V této části porotci hodnotí množství vystřídaných figur, jejich originalitu, přesnost střídání na melodii a v neposlední řadě také celkový postoj a vzhled interpreta.

Muzika postupně přidává na tempu a tanečník se ze sunů přesouvá do sekce krokových variací po kruhu. I zde se, jako v předchozí části, hodnotí držení těla, množství, technika, preciznost a originalita jednotlivých variací. Zde snad ještě více musí interpret dbát na přesný rytmus a ladné a nenucené přecházení z jedné figury do další.

U dřepových variací jsou dosti podobná kritéria pro hodnocení, avšak navíc se zde přihlíží k tomu, jak dlouho dokáže tanečník tyto dřepové variace provádět. Kolik opakování melodií interpret zůstane v těchto spodních polohách a jak těžké si zvolí prvky.

Poslední částí odzemku jsou výskoky. Zde je celkem logické, že třeba stejně jako u krasobruslení se hodnotí výška skoku, provedení, náročnost a dopad, který by měl být ladný a tichý.

Pak jsou prvky, které se hodnotí po celou dobu odzemku. Počínaje příchodem na taneční „plac“ a konče bouchnutím dlaně o zem na znamení zakončení. Tyto prvky prolínají všemi částmi. Je jimi upravenost tanečníka, výraz v obličeji, držení těla. Dále pak sehranost interpreta a schopnost korigovat si muziku tak, aby hrála přesně podle něj. Významným hodnotícím faktorem je také celková délka odzemku a kondice tanečníka.

Na to vše musí tanečníci myslet. A to nejen před porotci, ale také před zraky diváků.

5.2.2 Soutěže a přehlídky v odzemku

Většina valašských folklórních souborů má zařazen odzemek jednotlivců, nebo skupinový odzemek, ve svém repertoáru. Odzemek v dnešní době můžeme vidět na různých mezinárodních festivalech kdekoli po světě. Nejčastěji se však odzemek tančí na Valašsku. Zde se také pořádá řada různých festivalů, přehlídek a soutěží v mužském sólovém tanci odzemku. Já se zmíním jen o nejvýznamnějších a pravidelně pořádaných.

Každý rok, před nejkrásnějšími svátky v roce, se pořádá ve Valašských Klobukách mikulášský jarmek. K této příležitosti se koná setkání a přehlídka odzemkářů nejen z celého Valašska. Interpreti vystupují na pódiu v kulturním zařízení ve Valašských Klobukách.

Další významnou a již pravidelně pořádanou akcí je soutěž v odzemku v rámci mezinárodního folklorního festivalu Soláň. Zde se soutěž koná během festivalu vždy v sobotu. Soutěžící si spolu měří síly ve venkovním amfiteátru zasazeném v krásné přírodě

kopce Soláň. V neděli pak v rámci festivalu výherci ukazují své umění v přehlídce na scéně ve Velkých Karlovicích.

Každé dva roky se koná mezinárodní folklórní festival Vsetínský Krpec ve Vsetíně. Při této příležitosti je vždy zařazen program s názvem „Memoriál Dušana Růžičky“, jenž neodmyslitelně patří k velikým odzemkářským soutěžím. Zpravidla tento memoriál probíhá ve dvou kolech, ale je to závislé na počtu přihlášených adeptů.

V rok, kdy se nekoná Vsetínský Krpec, se naopak pořádá mezinárodní folklórní festival v Rožnově pod Radhoštěm. Zde se soutěží v pořadu nazvaný „Kdo vyskočí ten je chlap“. Zde se soutěžící těší z veliké podpory diváků, které lákají nejen kvalitní odzemkářská vystoupení, ale i prostředí Valašského muzea v přírodě, kde se tato soutěž koná.

Příznivci odzemku a folklóru vůbec mohou jen doufat, aby těchto přehlídek mužského sólového tance odzemku jen přibývalo. Kde jinde se snoubí krása pohybu, lidová kultura a mládí, které se o tuto činnost zajímá.

5.3 Příprava na odzemek

Jako vše, co chce člověk dělat pořádně, chce sklízet úspěchy a vystupovat před lidmi, čeká jej strastiplná cesta přípravami, dřinou a odřikáním. Ani u odzemku tomu není jinak. Naopak, o to víc píle a dřiny, jelikož zde se snoubí více prvků najednou. Nestačí být dobrým tanečníkem, nebo jen dobrým gymnastou, nebo mít jen dobrý rytmus v těle. Chce to vše najednou a navíc mít ještě vytrvalost a píli a chuť se zdokonalovat. Příprava na odzemek se totiž skládá ze dvou důležitých složek. Naučit se a technicky dokonale umět provést jednotlivé taneční figury a zároveň trénovat na celkové tělesné kondici.

5.3.1 Nácvič prvků a variací

Už od malička se v lidových tanečních souborech mladí kluci učí charakteristickému postoji a držení těla, postavení paží a měkkosti pohybu odpovídající typické chůzi starých Valachů. Kolem desátého roku věku, pokud jsou i nadále jsou nakloněni lidovému tanečnímu projevu, se chlapci začínají učit typických výskokům, vyšíváním figurám a krokovým variacím. Na Valašsku se traduje, že nejlepší odzemkáři byli většinou ti nejšikovnější a nejzdatnější tanečníci.

Dříve se umění odzemku předávalo z generace na generaci. V dnešní době je však patrný pokles zájmu o lidovou kulturu. Ještě stále se sice traduje výuka v souborech, kdy starší a zkušenější tanečníci učí mladší. Avšak s nástupem techniky se začali konat semináře, kdy se již kromě starých metod začalo používat i audiovizuální techniky. To také pomáhá zdokonalovat odzemkáře, jelikož se při svých vystoupeních vidí a sami si dokážou posoudit chyby.

5.3.2 Kondiční průprava

Jak už jsem zmínila nejednou výše, odzemk je velmi fyzicky náročný tanec. Kromě krokového nácvič je důležitá i fyzická zdatnost interpreta. Většina odzemkářů jsou tanečníci z různých lidových tanečních souborů. Kromě samostatných nácvičů odzemku také chodí trénovat společný lidový tanec. I ten je velmi náročný na kondici interpreta. Dalšími aktivitami tanečníků jsou různé jiné sportovní činnosti zvyšující aerobní vytrvalost.

Z rozhovoru s Jakubem Ekartem jsem se dozvěděla, že pro udržení kondice chodí hrávat fotbal, squash, plavat, běhat a samozřejmě třikrát týdně se věnuje lidovému tanci a odzemku. Navíc má velmi fyzicky náročnou práci, ve které denně zapojuje všechny svaly.

6 ZÁVĚRY

Odzemek, jakožto mužský sólový tance, který se v historických pramenech objevuje již ve 14. století, v nás i dnes zanechává hluboké pocity. Mnoho mladých lidí se na folklór dívá jako na přežitek. Jsou tu ale i tací, kteří se mu věnují a pěstují jej. Mezi ně můžeme zařadit právě i tanečnický odzemku.

Za hlavní cíl práce jsem si zvolila vytvoření jednoduché metodické řady. To se mi z větší části podařilo. Vytvořila jsem fotodokumentaci s popisky základních figur, ze kterých se pak odvíjí další možné variace.

Prvním dílčím cílem, který jsem si stanovila, jsem chtěla dosáhnout vytvoření souhrnné příručky odzemku od jeho charakteristiky, historie a etnografické lokalizaci. Myslím, že se mi podařilo vystihnout i změnu odzemku v závislosti na měnících se okolních podmínkách v proudu času.

Jako další dílčí cíl jsem si stanovila získání informací od starší generace. Jelikož se mezi těmito lidmi od malička pohybuju, nebylo pro mne těžké získat různé tiskopisy a materiály, v nichž je odzemek popsán, od rodin, které je uchovávají už dlouhá léta.

Myslím, že většina cílů se mi podařila z větší části splnit, ačkoliv díky malému množství literatury, z níž bych mohla čerpat, to nebylo jednoduché.

7 SOUHRN

V bakalářské práci popisuji málo známý lidový mužský sólový tanec odzemek. Snažila jsem se v práci rozebrat odzemek od počátku, kdy je vůbec zaznamenán až do dnešní doby. Porovnávám, jak vypadal odzemek dříve a jakou podobu má dnes.

V přehledu poznatků se čtenář dočte, co to vlastně vůbec odzemek je. Snažila jsem se odzemek popsat komplexně od jeho bohaté historie, která sahá k polovině 17. století. V této souvislosti jsem nemohla také vynechat etnografické zařazení odzemku, které se vztahuje na velmi malou část území, především na Valašsko. Rozebírám zde i nástrahy dnešní doby, které odzemek a jeho zachování a tradování ohrožují! S nimi související opatření v boji proti těmto hrozbám. Zařadila jsem zde porovnání odzemku v časových změnách. Jako vše, i odzemek se určitým způsobem vyvíjel a měnil. Aby tato část přehledu poznatků byla úplná, zmínila jsem v ní i nejznámější odzemkáře a osobnosti jenž zasvětili svůj život tomuto mužskému sólovému tanci.

Ve výsledcích jsem se zaměřila na samotný tanec. Rozebírám zde jednotlivé části odzemku. Pomocí fotografií s popisem přesného provedení prvku se snažím vytvořit jakousi jednoduchou příručku pro mladé zájemce o tento fyzicky náročný tanec. Kromě popisu figur ve výsledcích zmiňuji i přípravu k odzemku. Ta se skládá jak z taneční části a nácvičku figur, tak z kondiční přípravy. Nemohla jsem zapomenout zmínit i přehlídky a soutěže, kde odzemek můžeme vidět v provedení nejlepších tanečníků.

Tato práce je doplněná o videozáznam celého tance v podání Jakuba Ekarta a o audiozáznamy rozhovorů Miroslava Ekarta a jeho vnuka Jakuba Ekarta.

8 SUMMERY

The purpose of this thesis is to describe the little-known folk solo men dance „odzemek“. I searched for the odzemek origins from the beginning until nowadays. I compare the history form with contemporary development.

In the knowledge survey the reader finds out what it is based on. I tried to comprehensively describe his rich history which is dated around the middle of 17th century. In this context I could not leave out the ethnographic classification, which applies to a very small part of this territory Wallachia. I focus on eventual threats and preserving the traditions related to protection against them. I add the contrasts in comparison during the development. Odzemek evolved and changed over the centuries. For the complementation of this survey I mention the most famous dancers and personalities, who apply yourself in his folk dance.

In the results I specialize in the actual dance. I analyse the single parts of the dance. Through the use of pictures with detailed precise description of the elements I created a guide book for young amateurs interested in this physically demanding dance. In addition to description I mention also the preparation. It consists of dancing part, rehearsal figures and body training. I could not forget to mention shows and competitions, where the best performances are presented by the most talented dancers.

This work is complemented by the video the dances performed by Jakub Ekart and audio recordings of interviews Miroslava Ekart and his grandson Jacob Ekart.

9 REFERENČNÍ SEZNAM

- Bonuš, F., Kos, B., Mišurec, Z. (1951). *Zbojnické písně a tance. Instruktažní brožura pro pěvecké a taneční vojenské a svazácké soubory*. Praha: Naše vojsko
- Jelínková, Z. (1990). Zpravodaj Okresního vlastivědného muzea. *Lidový tanec na Valašsku I. Valašský odzemek*, 8, 25-33.
- Jelínková, Z. (1979). *Valašský odzemek*. Gottwaldov: Okresní kulturní středisko.
- Jelínková, Z. (1988). Slovenský národopis. *Zbojnické tance na Moravě a ve Slezsku*, 36, 509-517.
- Jeřábek, R., Mauer, E., Štika, J., Vařeka, J. (2004). *Etnografický atlas Čech, Moravy a Slezska. Sv. IV*. Praha: Etnologický ústav AVČR
- Kašlík, M. (1937-38). Naše Valašsko. *Valašský odzemek*, 4, 77-82, 224.
- Langer, K., Londin, O. (2002). Valašsko. *Trocha vzpomínek na tanečníka Rudu Londina a hrstka úvah o odzemku vůbec*, 2 (9), 45-46.
- Parduba, J. (2006). Valašsko. *Sólové mužské tance odzemek a obuškový v zápisech tanečníka Jiřího Parduby*, 1 (16), 21-25.
- Parduba, J. (no date). *Odzemek a obuškový*. Rukopis
- Silná, K. (režie). (2007). *Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska. Řada II. Mužské taneční projevy. Díl VII. Odzemek* [filmový dokument]. (Strážnice: Národní ústav lidové kultury).